

A DOMINUS IESUS ÉS AZ ÜDVÖSSÉG MISZTÉRIUMA

Die Erklärung der Glaubenskongregation „Dominus Iesus. Über die Einzigkeit und die Heilsuniversalität Jesu Christi und der Kirche“ vom 6. August 2000, hat vielfältige Reaktionen ausgelöst, die das eigentliche Anliegen des Textes teilweise verdunkelt haben. Das Thema ist schnell genannt. Genauer gesagt sind es zwei Themen, ein christologisches und ein ekklesiologisches, die eng verbunden sind.

Die Erklärung ist in sechs Kapitel unterteilt und enthält sehr viele Anmerkungen aus Texten des Zweiten Vatikanischen Konzils, aus päpstlichen Enzykliken und anderen lehramtlichen Dokumenten. Es hegt ihr vor allem darum, relativierende Tendenzen bezüglich des Glaubens an die einzigartige Bedeutung Jesu Christi für das Heil aller Menschen zurückzuweisen. Gemeint ist die Auffassung, dass alle Religionen theologisch als gleichwertige, komplementär einander ergänzende Heilswege angesehen werden; dass Jesus Christus als ein Religionsstifter oder Heilbringer neben anderen gilt; dass die Kirche nicht das von Jesus Christus herkommende und sein Heil vergegenwärtigende „universale Sakrament des Heiles“ ist; und dass die Zugehörigkeit zur Kirche (in irgendeiner Form) keine wesentliche Bedeutung für das ewige Heil hat. Demgegenüber betont die Erklärung mit dem Zweiten Vatikanischen Konzil, dass es zwar durchaus von Gott geschenktes Heil für die Menschen außerhalb der sichtbar verfassten Kirche gibt, gerade auch in anderen Religionen und mit deren Hilfe, aber dass es dieses Heil nicht einfach *ohne* Christus und seinen Leib, die Kirche, gibt, nicht einfach unabhängig von der Selbstoffenbarung Gottes in Jesus Christus. Alles Heil von Gott her, das es in der Welt aufgrund des universalen Heilswillens Gottes gibt, hat zutiefst Anteil an dem von Jesus Christus gebrachten und von der Kirche verkündeten Heil. Alle außerchristlichen Heilswege sind deswegen Heilswege, weil sie auf ihre Weise an dem einen und fundamentalen Heilsweg Jesu Christi partizipieren, von dem wir glauben, dass er der Weg, die Wahrheit und das Leben für alle ist.

2000. szeptember 5-én tették közzé a Hittani Kongregáció „*Dominus Iesus*” kezdetű nyilatkozatát,¹ amely augusztus 6-án, az Úr színeváltozásának ünnepén kelt Joseph Ratzinger bíboros prefektus és Tarcisio Bertone SDB nyugalmazott vercelli érsek titkár aláírásával. A dokumentum alcíme már jelzi a tartalmat: Jézus Krisztus és az Egyház egyetlen és egyetemes üdvözítő voltáról. Az irat világszerte nagy visszhangot váltott ki, mivel az ökumenizmus szempontjából lényeges tanítást újít fel, ill. tisztáz. Elsősorban nem *egyház*tani, hanem *krisztológiai* kérdésekről van szó, bár ezekhez kapcsolódnak egyháztani megfontolások is. Mindenekelőtt a vallások és a kereszténység párbeszédét félre-

¹ A Hittani Kongregáció „*Dominus Iesus*” nyilatkozata, Budapest 2000, Szent István Társulat, Dr. Diós István (ford.), A *Dominus Iesus* magyarul az interneten is megtalálható: <http://www.katolikus.hu/roma/domiesus.html>

értő relativizmusról („minden vallás egyenlő!”), a keresztény sajátosságot, Jézus Krisztus egyetlen és egyedülálló üdvözítő szerepét elhalványító vagy egyenesen tagadó nézetek helyreigazításáról van szó. Természetesen a Krisztus által akart Egyház üdvösségközvetítő szerepéről is szó esik, ami az ökumenikus párbeszédet érinti.

Ha figyelmesen elolvassuk a szöveget, azt látjuk, hogy nem szerepel benne semmi új elem, mely a II. vatikáni zsinat dokumentumaiban, illetve a pápai és tanítóhivatali megnyilatkozásokban korábban ne lett volna meg. A dokumentum ismertetése során a párhuzamos helyekre kifejezetten rámutatok. A vatikáni nyilatkozat tehát nem hoz semmiféle újítást, hanem az egyházi tanítóhivatal álláspontját ismerteti, hivatkozva a Szentíráásra, a zsinatokra és az újabb pápai dokumentumokra. Elsősorban a II. vatikáni zsinat dokumentumai és II. János Pál pápa körlevelei (Redemptoris missio, Fides et ratio) szerepelnek az idézetek között.

A nyilatkozat mindössze 6 fejezetből és 23 pontból áll, amihez egy terjedelmesebb bevezetés és egy rövidebb befejezés is tartozik. Az alcím – amint korábban említettem –, Jézus Krisztus és az Egyház jelentőségére, egyetlen és egyetlen üdvözítő valóságára utal. A hat részből álló dokumentum fejezet címei a következők: I.) Jézus Krisztus kinyilatkoztatásának teljessége és véglegessége (5–8. p.), II.) A megtestesült Logosz és a Szentlélek az üdvösség művében (9–12. p.), III.) Jézus Krisztus üdvözítő misztériumának egyetlen és egyetlen volta (13–15. p.), IV.) Az Egyház egyetlensége és egysége (16–17. p.), V.) Egyház, Isten Országá és Krisztus Országá (18–19. p.), VI.) Az Egyház és a vallások kapcsolata az üdvösséggel (20–22. p.)

A *Bevezetés* ünnepélyesen az I. Konstantinápolyi Zsinat hitvallásának (Kr.u. 381) teljes szövegével kezdődik (DS 150), és nem titkolt célja, hogy újra megfogalmazza a katolikus hit legfőbb igazságait és egyúttal megcáfolja a tévedéseket. Ez utóbbira azért volt szükség, mert az elmúlt évtizedekben, a katolikus teológiában is elterjedt pluralizmus, relativizmus és szélsőséges szubjektívizmus megkérdőjelezte Jézus Krisztus és az Egyház szerepét a megváltásban és az üdvösség szolgálatában. A bevezetés 4. pontja pontosítja a tévedéseket:

- a *relativista elméletek* egyrészt veszélyeztetik az Egyház folyamatos missziós igehirdetését és igazolni akarják a vallási pluralizmust, másrészt túlhaladottnak tartanak olyan igazságokat, mint például Jézus Krisztus kinyilatkoztatásának végső és tökéletes volta; az Istenre

vonatkozó igazság megragadhatatlan és kimondhatatlan, még a keresztény kinyilatkoztatás alapján is;

- az *igazsággal* szembeni relativista magatartás, amely szerint az, ami igaz egyesek számára, nem igaz mások számára; a nyugati logikus mentalitás és a keleti szimbolikus mentalitás radikális szembeállítás;

- a *szubjektivizmus*, amely az észet tartja a megismerés egyetlen forrásának, amely ész „képtelenné válik tekintetét feljebb emelni, hogy bátorsága legyen elérkezni a létezés igazságához” (Fides et ratio 5); a megtestesülés metafizikai dimenziójának elvetése és lefokozása Isten egyszerű történelmi megjelenésére;

- az *eklekticizmus* a teológiában, amely különböző filozófiai és történelmi összefüggésekből kiragad (átvesz) eszméket anélkül, hogy ügyelne rendszeres összetartozásukra, illetve arra, hogy összeegyeztethetők-e a keresztény igazsággal;

- végül az az *irányzat*, mely a Szentírást az Egyház hagyományától és Tanítóhivatalától függetlenül olvassa és értelmezi.

A bevezetésben továbbá megállapítja a nyilatkozat, hogy e téves felfogás gyökerei olyan filozófiai és teológiai előfeltételekre támaszkodnak, melyek megnehezítik a kinyilatkoztatott igazság megismerését és elfogadását. Lényeges szempontként még kiemeli, hogy a tanításnak nem az egészét, hanem csak a lényegét akarta hangsúlyozni számos tévedés elkerülésére.

Az *első fejezet* - Jézus Krisztus kinyilatkoztatásának teljessége és véglegessége – kifejti, hogy a krisztusi kinyilatkoztatás tökéletes és végérvényes, helyette nem jön más, vagy újabb. Szilárdan kell hinni azt a tételt, hogy Jézus Krisztus Isten megtestesült Fia – aki „az út, az igazság és az élet” (Jn 14, 6). A II. vatikáni zsinat (DV 2, 4) és a Redemptoris missio kezdetű enciklika is ezt írja: „Krisztus az egyedüli közvetítő Isten és az emberek között” (1Tim 2, 5–7). Az emberek tehát ezután Istennel nem kerülhetnek kapcsolatba másként, csak Jézus Krisztus által, a Lélek ösztönzésére (Vö. 5. p.). A kinyilatkoztatásra a válasz csakis a hit engedelmessége (Róm 1, 5), amely révén az ember teljesen és szabadon átadja magát Istennek (DV 5). Ehhez a hithez azonban szükséges Isten megelőző és segítő kegyelme és a Szentlélek benső segítsége. A többi vallás az istenkeresés révén csak csiraszerűen tartalmazza a Jézus Krisztus misztériumában meglévő teljességet². A

² Vö. Nostra Aetate, 2. p.: „A katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami ezekben a vallásokban (hinduizmus, buddhizmus stb.) igaz és szent. (...) Nem egyszer megcsillan

nyilatkozat hangsúlyozza: „határozottan meg kell tehát különböztetni a teológiai (isteni) hitet a vallások hiedelmeitől. A hit a kinyilatkoztatott igazság elfogadása a kegyelemben, míg a többi vallás hiedelme pedig tapasztalatok és reflexiók összessége...” (7. p.). Az első fejezetben a dokumentum nyíltan visszautasítja azt az elgondolást, mely szerint mintha Krisztus műve még kiegészítésre szorulna.

A *második fejezet* a megtestesült Ige (Logosz) és a Szentlélek szerepét elemzi az üdvösség művében. A názáreti Jézus személyével kapcsolatban a Szentírásra és zsinati döntésekre (Nicea, Kalkedon) hivatkozva kijelenti, hogy „Mária fia az Atyának Fia és Igéje, és egyedül Ő az”, nem pedig egyike azon történelmi személyeknek, „akikben a Logosz az idők folyamán alakot öltött, hogy az üdvösséget közölje az emberiséggel” (vö. 9–10. p.). A döntő szempont ebben a fejezetben az, hogy „csak egyetlen, a Szentháromság egy Isten által akart üdvrend van”, nem lehet szembeállítani egymással Krisztus és a Szentlélek tevékenységét, mintha ez utóbbi egyetemesebb lenne. A Szentlélek a feltámadt Jézus tanítását világítja meg, aki a Szentháromság egységének megfelelően és nem attól függetlenül működik.³ A dokumentum 12. pontja kihangsúlyozza, hogy „Jézus Krisztus üdvözítő tevékenysége – a Szentlélekkel és általa – kiterjed az egész emberiségre, az Egyház látható határain túlra is.” Idézi a II. vatikáni zsinat *Gaudium et spes* 22. fontos pontját, mely szerint a keresztyén ember részesedik Krisztus húsvéti misztériumában. „Mindez azonban nemcsak a keresztyén hívőre vonatkozik, hanem minden jószándékú emberre is, akinek szívében láthatatlan módon működik a kegyelem. Mivel Krisztus mindenkiért meghalt, és mivel az embernek valójában csak egy végső hivatása van, mégpedig az isteni, vallanunk kell: a Szentlélek mindenkinek módot ad arra – Isten tudja, miképpen –, hogy a húsvét titkában részesedjék.”

A *harmadik fejezet* Jézus Krisztus üdvözítő misztériumának egyetlen és egyetemes jelentőségéről szól. A nyilatkozat fontosnak tartotta ezt hangsúlyozni, mivel ezt sokan tagadják. E tagadásnak nincs semmiféle

---

bennük egy sugara annak az igazságnak, amely megvilágosít minden embert. De szüntelenül hirdeti Krisztust, mert hirdetnie kell, hiszen ő 'az út, az igazság és az élet' (Jn 14, 6); benne találja meg az ember a vallásos élet teljességét; Isten őbenne engesztelődött ki a világgal.”

³ Vö. Jn 4,26: „A Vigasztaló, a Szentlélek, akit majd nevében küld az Atya, megtanít benneteket mindenre és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek.”

bibliai alapja. A dokumentum számos helyet idéz az Újszövetségből (ApCsel 4, 12; 1Kor 8, 5–6; Jn 3, 16–17; 1Tim 2, 4–6; 2Kor 5, 15; Ef 1, 3–14 stb.), valamint hivatkozik a II. vatikáni zsinatra is (GS 10, LG 62., vö. RM 5). A kinyilatkoztatás megerősíti, hogy a világnak csak egyetlen üdvözítője van, akinek megtestesülése, halála és feltámadása minden ember számára elhozta az üdvösséget.⁴ Azt a javaslatot, mely az „egyetlenség”, „egyetemesség”, „abszolút” kifejezéseket mellőzni szeretné, mivel ezek használata „eltúlozva hangsúlyozza Jézus Krisztus üdvőt hozó eseményének jelentőségét és értékét a többi vallással szemben” (vö. 5. p.) a dokumentum éppen a kinyilatkoztatásra és Jézus Krisztusnak egyedülálló és páratlan szerepére hivatkozva az emberiség történetében visszautasította.

A **negyedik fejezet** az Egyház egyetlenségét és egységes voltát emeli ki azzal a meggyőződéssel, hogy Krisztus egyetlen Egyházat alapított, és történelmi folytonosság van a Krisztus által alapított Egyház és a katolikus Egyház között. Ez az egyetlen Egyház „Péter utóda és a vele közösségben élő püspökök által kormányzott katolikus Egyházban létezik (*subsistit in*)” (16. p.)⁵. A nyilatkozat közzététele után ez a rész váltotta ki a legtöbb vitát, jóllehet nincs itt semmi új, hanem lényegében a II. vatikáni zsinat egyháztanának lényeges pontjait idézik: LG 8, UR 3 és 22. Nyilvánvaló, hogy az ökumenizmust közelről érintő tételekről van szó, főleg az egyhárról szóló dogmatikai konstitúció *Lumen Gentium* 8. pontjában: „Krisztus egyetlen Egyházát egynek, szentnek, katolikusnak és apostolinak valljuk a Hiszekegyben (...) Ez az egyház ebben a világban mint alkotmányos és rendezett társaság a katolikus egyházban áll fenn (*subsistit*), vagyis a Péter utóda meg a vele közösségben élő püspökök által kormányzott egyházban, bár szervezetén kívül is megtalálható a megszentelődés sok eszköze és sok igazság; ezek mint Krisztus egyházának tulajdonát képező adományok, a katolikus egység ösztönzői.”

A nyilatkozat 16. pontja megmagyarázza a *subsistit in* (létezik) kifejezés jelentését. A II. vatikáni zsinat e kifejezéssel két tanbeli igazságot akart összhangba hozni: *egyrészt* azt, hogy Krisztus egyháza a keresztyének megosztottsága ellenére a maga teljességében csak a katolikus

⁴ A dokumentum ezen a helyen hivatkozik Szent Ágoston szavaira: Krisztus nélkül, „aki az üdvösség állandó útja az emberi nem számára, senki sem szabadulhat meg sem a múltban, sem most, sem a jövőben.” *De civitate Dei* 10, 32, 2: CCL 47, 312.

⁵ Vö. LG 8. pont.

Egyházban létezik, *másrészt*, hogy „a megszentelődés és igazság sok eleme létezik határain kívül is”, vagyis azokban az egyházakban és egyházi közösségekben, amelyek még nincsenek teljes egységben a katolikus egyházzal. Krisztus egyetlen egyháza tehát a katolikus egyházban létezik (áll fenn), amelyet Péter utóda és a vele közösségben élő püspökök kormányoznak. Azok az egyházak, ahol létezik az apostoli folytonosság (*successio apostolica*) és megvallják Krisztus valóságos jelenlétét az Eukarisztiában, jóllehet tagadják a pápai primátust (ortodoxok), igazi helyi egyházak, tehát Krisztus jelenvaló és tevékeny ezekben az egyházakban. Más egyházi közösségek (protestánsok) azonban, melyek nem őrizték meg az apostoli folytonosságot (érvényes püspökszentelés) és nem fogadják el teljesen az eukarisztikus jelenlétet, a keresztség révén közösségben vannak – jóllehet nem tökéletes módon – a katolikus Egyházzal⁶, de nem lehet a szó sajátos értelmében egyházaknak nevezni. (vö. 17. p.)

Az *ötödik fejezet* az Egyház szempontjából tekint Isten Országára és Krisztus Országára. Az Egyház maga is misztérium és nem választható el sem Jézus személyétől, sem az ő Országától, de nem is azonos Isten Országával, hanem annak csak csírája, Isten végső uralmát készíti elő. A *Lumen gentium* 1. pontjára hivatkozva kijelenti, hogy az Egyház „*jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének*”, míg Isten Országának eszkatologikus dimenziója van: „*jelen van az időben, de teljes megvalósulása csak a történelem végeztével vagy beteljesedésével érkezik el*” (vö. 18. pont). Az egyház, Isten Orzága és Krisztus Orzága viszonyát elemezve tartózkodni kell az egyoldalúságoktól, a szétválasztástól és az összekeveréstől (vö. 18–19. p.). A nyilatkozat itt megismétli a *Redemptoris missio* 17–19 p. Az Egyház Isten Orzága szolgálatában áll. Nem szabad teljesen elválasztani Isten Országától, mint ahogy egyesek teszik, amikor az egyházköz-pontúsággal szemben az Isten-központúságot (theo-centrizmus) hangsúlyozzák.

A dokumentum megállapítja, hogy a pozitív szempontok mellett ez a nézet negatív vonásokat is tartalmaz, mivel képviselőik hallgatnak Jézus személyéről. Ennek a tanításnak az a veszélye, hogy „a teremtés titkát helyezi előtérbe, mert ez megtalálható a különböző kultúrákban és vallásos nézetekben, de nem tudnak semmit a megváltás titkáról.” (vö. 19. p.)

⁶ Vö. UR 3: „Krisztus Lelke ugyanis nem vonakodik felhasználni őket az üdvösség eszközeként.”

A *hatodik fejezet* az Egyház és a vallások viszonyát elemzi az üdvösséggel kapcsolatban. Itt mindenekelőtt kimondja, hogy az Egyház szükséges az üdvösségre, „az üdvösség egyetemes szentsége” (LG 48), de ez a tanítás nem állítható szembe Isten egyetemes üdvözítő akaratával, „aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és eljusson az igazság ismeretére” (1Tim 2, 4). Azok számára, akik nem tartoznak formálisan és láthatóan az egyházhoz, a kegyelem erejével nyitva áll Krisztusban az üdvösség. Ez a kegyelem Krisztusból árad, az ő áldozatának gyümölcse és a Szentlélek ajándéka (Redemptoris missio 10). Ez minden ember számára lehetővé teszi, hogy saját közreműködésével szabadon elérhesse az üdvösséget. Hogy ez miként történik, azt még el kell mélyítienie a teológiának. A témával kapcsolatban korábban a II. vatikáni zsinat csak ennyi megjegyzést tett: „Isten egyedül az őáltala ismert úton elvezetheti a hitre azokat is, akik hibájukon kívül nem ismerik az evangéliumot – hit nélkül pedig lehetetlen neki tetszeni –, mégis az egyháznak kényszerítő kötelessége és szent joga, hogy az evangéliumot hirdesse.”⁷ Minthogy Isten Országát nem lehet sem Krisztustól, sem az Egyháztól elválasztani (RM 18), határozottan a katolikus hit ellen van, ha valaki az Egyházat *egy útnak* tekinti a többi között, azaz a többi vallás kiegészítőjének az Egyház közvetítő szerepét, vagy lényegében egyenrangúak lennének vele. (vö. 21. p.)

A nyilatkozat tehát a *vallási relativizmus* ellen foglal állást, amely ezt vallja: „egyik vallás annyit ér, mint a másik.” (RM 36) Ha igaz, hogy más vallások hívei megkaphatják az isteni kegyelmet, akkor az is biztos, hogy objektív szempontból súlyos hiányosságok találhatók bennük azokhoz viszonyítva, akik az egyházban rendelkeznek az üdvösségre vezető eszközök teljességével. Jóllehet bizonyos vallásos elemek (imádság, szertartások), melyeket a Lélek művel az emberek szívében, a népek történelmében, a kultúrákban és a vallásokban értékelhetők, de mégsem tulajdoníthatunk ezeknek az elemeknek isteni eredetet és üdvözítő hatékonyságot (ex opere operato), melyek éppen a keresztyén szentségek sajátjai. Ezért az Egyház szüntelenül hirdeti, hogy „*Krisztus az út, az igazság és az élet*” (Jn 14, 6), akiben az emberek megtalálják a megváltást és a vallásos élet teljességét.⁸ A vallásközi párbeszéd hozzátartozik a missziós munkához. A párbeszédet folytató felek egyenrangúsága (paritas) nem jelenti a tanok egyenlőségét, még kevésbé

⁷ Vö. Ad gentes, 7

⁸ Nostra Aetate, 2

azt, hogy Jézus Krisztus, az emberré lett Isten, egyenlő más vallások alapítójával. (vö. 22. p.)

A *Befejezés* újra nyilvánvalóvá teszi a nyilatkozat célját, melynek szándéka a téves állítások kiigazítása és a hitigazságok ismételt megerősítése volt. Szent Pál apostol példáját akarja követni: „Minde- nekelőtt azt hagytam rátok, amit magam is kaptam” (1Kor 11, 3). E szent hagyományt figyelembe véve újból hivatkozik a II. vatikáni zsinat atyáinak az igaz vallásról szóló kijelentésére: „Hisszük, hogy ez az egyetlen igaz vallás a katolikus és apostoli Egyházban létezik, melyre az Úr Jézus rábízta a feladatot, hogy terjessze el az összes ember között...” majd folytatja a gondolatot, mely szerint a missziós parancs egyetemes- ségéből származik az ember azon kötelessége, hogy „keresse az igaz- ságot – főleg Istenre és az Ő Egyházára vonatkozóan -, s azt megismerve tegye magáévá és ragaszkodjék hozzá.” (DH 1. p.). A nyilatkozat utolsó mondatai a *Fides et ratio* enciklikát idézik, mely alátámasztja az igazságról mondottakat és optimizmust sugall: Krisztus kinyilatkoz- tatása a történelemben „az igazi vezércsillag” az egész emberiség számára: „az igazság, amely maga Krisztus, egyetemes tekintélyű” (vö. 15. és 95. p.), és megvalósítja az emberiség családjának egység.

Sajtóvisszhang

A Hittani Kongregáció nyilatkozata nem csupán egyetértést és örömet váltott ki, hanem sokféle nyugtalanságot, csalódást, felháborodást, sőt éles tiltakozást is. A DI kezdetű vatikáni dokumentumot nem fogadták nagy lelkesedéssel sem a keresztények, sem azok a más vallásúak, akikkel az elmúlt 35 évben a katolikusok párbeszédet folytattak. A nyilatkozatokat és a sokféle ágazó véleményeket lehetetlen egységes szintézisbe hozni. Az átláthatóság kedvéért két csoportba osztjuk a kommentárokat.⁹ Egyesek nem a tartalmat kifogásolják, hanem a nyilatkozat stílusát, míg mások a jövő miatt aggódnak. De lássuk konkrétan a hierarchia és a civil társadalom véleményét a kérdéssel kapcsolatban, majd a végén magának a pápának az állásfoglalását.

1) Általában a nyilatkozat nehézkes *stílusát*, ill. *hangnemét* kifogásolták. A Keresztény Egység Pápai Tanácsának elnöke Edward Cassidy bíboros is úgy nyilatkozott, hogy „a dokumentumnak sem az

⁹ Magyarul a kommentárokat lásd: *Távlatok* 4 (2000) 596–603, *Mérleg* 4 (2000) 420–434, valamint németül: Michael J. RAINER (szerk.), „*Dominus Iesus*” *Anstößige Wahrheit oder anstößige Kirche?*, Münster 2001.

időzítése, sem a nyelvezete nem megfelelő”. Walter Kasper bíboros (akkor még püspök) a Keresztény Egység Pápai Tanácsának titkára visszafogottan a „saját nevében” nyilatkozik és azt mondja: „a nyilatkozat nyelvi síkja eltér a mindennapi nyelvhasználattól és az újságnyelvtől, de az ígéhirdetésben és a hitoktatásban megszokott nyelvezettől is, olyannyira, hogy úgyszólván elkerülhetetlen a sorozatos félreértés, sőt az értetlenség is.” A belülről jövő bírálatokat maga a nyilatkozat szerzője cáfolta meg. Joseph Ratzinger bíboros a Frankfurter Allgemeine Zeitung-nak adott interjújában elismeri a kommunikációs probléma létét: a tanítóhivatal klasszikus nyelve nem ugyanaz, mint az újságok és a média nyelve. Ez azonban ne vezessen oda, hogy a szöveget becsmérlik (herabsetzen), hanem hogy lefordítják (übersetzen). (...) A kérdés az, hogyan léteznek, és hogyan nem léteznek az Egyház. „Ebben az értelemben senkit sem sértünk meg, ha azt mondjuk, hogy a tényleges evangélikus egyházalakulatok („Kirchentum-ok”) nem azonos értelemben Egyház, ahogy maga a katolikus az akar lenni.”¹⁰

Igaz, hogy a teológiai pontosság minden ökumenikus vagy vallások közötti párbeszéd lényeges része, de legalább ennyire fontos az előzékenység is – mondják egyes bírálók. A mások iránt tanúsított udvariasság, a kedves és figyelmes magatartás, egymás hagyományainak baráti tiszteletben tartása – mindez alapvetően szükséges az emberi kommunikációhoz. Szent Pál apostolban megvolt ez a kegyelmi ajándék vagy nagylelkűség. Athénban, az Aeropágosz közepén, nagyon is tudatában volt annak, hogy a „város tele van bálványokkal”. Nem azzal fordult az ott állókhoz, hogy hitük tökéletlen, hanem azt hirdette: „Athéni férfiak, minden tekintetben nagyon vallásos embereknek látlak benneteket (...) találtam olyan oltárt is, amelyre ez volt felírva ‘az ismeretlen istennek’. Akit tehát ti ismeretlenül tiszteltek, én azt hirdetem nektek” (ApCsel 17, 22–23). Prédikációja nem volt hiábavaló: „Néhányan mégis csatlakoztak hozzá és hívők lettek. Ezek között van Dénes, az Areopágusz tagja, egy Damarisz nevű asszony és még egypáran” (ApCsel 17, 34).

Egyesek bírálók úgy gondolták, hogy ez a megközelítési mód az ökumené és a vallások közötti párbeszéd modellje lehet, s mint ilyen jellegű nyilatkozatnak, a stílusa simogatóbb kellene hogy legyen. Kétségtelen, hogy a katolikus egyház önértelmezése nehezen választható el a többi valláshoz és keresztény közösséghez fűződő viszonyának

¹⁰ Távlatok 4 (2000) 601–602.

kérdésétől, amiként fordítottja is áll: a párbeszéd előfeltétele a résztvevők kiinduló pozíciójának tisztázása.

2) *Optimista* és *peszsimista* nézetek a dokumentummal kapcsolatban

A Nyilatkozat nemzetközi fogadtatása nem volt egyértelműen pozitív sem a keresztény teológusok részéről, sem a testvéregyházak reprezentatív testületeiben. Úgy érezték, nem tisztelettel, nem egyenlő félként kezelik őket. Radikális vélemények is elhangzottak. A bécsi Die Presse 2000.szept. 7-i számában ilyen címen ír Dietmar Neuwirth: „Ratzinger bíboros torpedói a pápa keresztény egységlátomásai ellen?, és attól tart, hogy a dokumentum „mindenekelőtt az ökumenizmusban, új jégkorszak kezdetét jelentheti”. A már említett nagy tekintélyű német teológus – Walter Kasper – nem ennyire borúlátó, és védelmébe veszi a nyilatkozatot: Tény, hogy vannak töréspontok az ökumenizmus útján, de ezek nem jelentik a katolikus egyház hátraarcát.

Milánó érseke, Martini bíboros a francia La Croix napilapnak adott interjúban a nyilatkozat körül kialakult vitát eltúlzottnak minősíti. A dokumentumot szerinte csak a II. vatikáni zsinattal kezdődő egyházi állásfoglalások kiegyensúlyozott összességében lehet helyesen érteni. Mindenesetre az egység felé vezető út megfordíthatatlan. Más alkalommal a bíboros kiemelte: az ökumenizmus útján egyformán számítanak olyan időszakok, amikor a párbeszédet mozdítják elő, és olyanok, amelyekben a párbeszéd nyelvének tisztázásán fáradoznak.

Paul-Werner Schele würzburgi püspök sajnálattal állapítja meg, hogy a nyilatkozat a katolikus álláspontot ugyan a zsinat nyomán előadja, viszont nem fejt ki a többi keresztények álláspontjához való viszonyulást, nincs tekintettel az 1999-es augsburgi közös nyilatkozat megigazulástanára, és a két dokumentum egymással való kapcsolatát sem pontosítja. Felmerül a jogos kérdés: visszalépés történik Augsburg mögé?¹¹

Medard Kehhl SJ: „Az egyetlen és a sok egyház” című írásában (Stimmen der Zeit, 2001/1) ezt mondja a Hittani Kongregáció nyilatkozatáról: „Nagyon is ésszerű és illő tehát, hogy hitigazságainkat még egyszer világosan végiggondoljuk. Ez nem az intolerancia vagy más vallások leértékelésének jele, hanem annak megerősítése, hogy a vallásközi dialógusból nem mellőzhető az igazság kérdése.”¹²

¹¹ Távlatok 4 (2000) 596–600.

¹² M. KEHL, *Die eine Kirche und die vielen Kirchen*, In: Stimmen der Zeit 1 (2001) 11.

Újból idézzünk Joseph Ratzinger bíboros előbb említett sajtóbeszélgetéséből: „A dokumentum semmiképpen sem ismétli meg azt a szubjektivista és relativista tételt, amely szerint mindenki a maga módján boldogulhat. Ez alapján véve egy cinikus felfogás, amelyből én kihallom az igazságra és a helyes erkölcsre irányuló kérdés mély megvetését. A dokumentum sokkal inkább azt mondja a zsinattal együtt, hogy Isten minden egyes embernek felkínálja a világosságot valamilyen, az élettörténetének megfelelő módon. Aki az igazságot keresi, az objektív módon a Krisztushoz vezető úton jár, ezzel együtt ahhoz a közösséghez vezető úton is, amelyben Krisztus a történelem számára jelen van: az Egyházhhoz vezető úton. Az igazság keresése, hallgatás a lelkiismeretre, a belső hallás tisztítása: ezek tehát az üdvösség feltételei mindenki számára. Ezekben adva van a Krisztussal meg az Egyházzal való belső, objektív kapcsolat.”¹³

3) *II. János Pál pápa* szükségesnek tartotta, hogy 2000. október 1-én – amikor 120 kínai vértanút és 3 más szerzetesnőt szentté avatott – beszéljen a nyilatkozatról, melyet „szívügyének” tart. Beszédében próbálta tisztázni azokat az aggodalmakat, mely szerint a nyilatkozat akadályt jelentene az ökumenizmus útján, sőt éppen a párbeszéd alapját képezi.

„A jubileumi év tetőpontján a Dominus Iesus – Jézus az Úr – nyilatkozattal, amelyet különös módon jóváhagytam, minden keresztényt meg akartam hívni, hogy hozzá való hűségét a hit örömeiben megújítsa, és egyértelműen tanúsítsa, hogy ma is és mindig Jézus 'az Út és az Igazság és az Élet' (Jn 14, 6). Az, hogy hitet teszünk Krisztus mint az egyetlen Fiú mellett, aki által mi magunk az Atya arcát szemléljük (vö. Jn 14, 8), nem valami beképzeltség, amely más vallásokat leértékel, hanem örvendező hála kifejezése azért, hogy Krisztus érdemünk nélkül megmutatkozott nekünk. Egyben azt a feladatot is ránk bízta, hogy amit kaptunk, tovább ajándékozzuk, és közöljük a többiekkel is, amit ajándékba kaptunk, mert az igazság ajándéka és a szeretet, vagyis az Isten, minden ember tulajdona.” Az üdvösséget nem vitatjuk el a nem keresztényektől – folytatja a Szentatya- „Sokkal inkább annak végső alapjára mutatunk rá Krisztusban, akiben Isten és ember egyesült. Isten minden embernek megadja a világosságot a kinek-kinek belső és külső előfeltételeihez mért módon, amennyiben megadja nekik az üdvözítő kegyelmet olyan utakon, amelyeket ő maga tud. A dokumentum

¹³ Távlatok 4 (2000) 602.

megvilágítja azokat a lényeges keresztény elemeket, amelyek a párbeszédet nem akadályozzák, hanem sokkal inkább az alapjait fedik fel. Mert egy alapok nélküli párbeszéd arra lenne ítélve, hogy üres bőbeszédűséggé fajuljon. Ugyanez áll az ökumenizmus kérdésére. Ha a dokumentum a II. vatikáni zsinattal kapcsolatban kijelenti, hogy 'Krisztus egyetlen Egyháza a katolikus Egyházban áll fenn (subsistit in)', ez nem a többi egyházak és egyházi közösségek iránti lebecsülést szeretné kifejezni. Ezt a meggyőződést az a tudat kíséri, hogy ez nem emberi érdem, hanem Isten hűségének jele, amely hűség erősebb, mint az emberi gyengeségek és bűnök, amelyeket mi a böjti idő kezdetén Isten és emberek előtt ünnepélyesen beismerünk. A katolikus Egyház – amint a dokumentum kifejezi – szenved attól a ténytől, hogy értékes üdvösségelemekkel megáldott igazi részegyházak és egyházi közösségek tőle elszakadtan élnek." Majd személyes kívánságát fogalmazza meg a pápa: „Azt remélem, hogy ez a nyilatkozat, amely annyira szívügyem, oly sok félremagyarázás után végül betöltheti tisztázó szerepét, amelynek a nyitottságot kell szolgálnia. Szűz Mária segítsen meg, hogy együtt növekedjünk a Krisztusba, az emberek Megváltójába vetett hitben, a Krisztus által minden embernek felkínált üdvösség reményében, valamint a szeretetben, amely Isten gyermekeinek a jele.”¹⁴

Az üdvösség egyetlen közvetítője Jézus Krisztus

A Nyilatkozat *harmadik fejezete* Jézus Krisztus üdvözítő misztériumának egyetlen és egyetemes jelentőségéről szól. A DI nem titkolt célja olyan teológiai irányzatok elutasítása, melyek viszonylagosítani próbálják Jézus Krisztus egyedülálló jelentőségét az ember üdvössége szempontjából. E tendenciák elsősorban a „pluralista valláselméletek-ben” lelhetők fel, de vulgarizált formában Európában is megtalálhatók. Arról a felfogásról van szó, amely szerint valamennyi vallás az üdvösség szempontjából egyenértékű, egymást kölcsönösen kiegészítő, és Jézus Krisztus a vallásalapítók, ill. az üdvözítők egyike. Ami pedig az egyházat, mint az üdvösség „egyetemes szentségét” illeti, az örök üdvösség szempontjából nincs jelentősége annak, hogy valaki (bármilyen formában) az egyházhoz tartozik-e.

E felfogással szemben a DI azt hangsúlyozza, hogy az Istentől az embernek ajándékozott üdvösség a látható egyházon kívül is megtalálható – sőt más vallásokban is –, de ez nem Jézus Krisztustól és az

¹⁴ Vö. Távlatok 4 (2000) 603.

egyházról függetlenül áll fenn. VI. Pál pápa 1964-ben húsvéti üzenetében elismerőleg nyilatkozott a különféle vallások értékéről: „Minden vallásban vannak olyan fénysugarak, amelyeket nem szabad megvetnünk, sem kioltanunk; minden vallás felemel minket a Lét transzcendenciája felé, amely nélkül értelmetlen a létezés, a gondolkodáshoz, a felelős munkához és az illúzió-nélküli reménységhez. Minden vallás a hit hajnala, és mi a szebb hajnalnál várjuk őket”.¹⁵ Az Istentől érkező mindenfajta üdvösség, öltön bármilyen konkrét vallási formát, mélyen összefügg a Jézus Krisztus által hozott és az egyházban hirdetett üdvösséggel. A kereszténységen kívül minden más üdvösségi út azért lehetséges, mert részesedik a Jézus Krisztus által hozott egyetlen üdvösségútból.¹⁶

A Szentírás így fogalmazza meg a keresztény hit lényegét: „Egy az Isten, s egy a közvetítő Isten és ember között: az ember Jézus Krisztus” (1Tim 2, 5). Ez az „ember Jézus” az Isten *Választottja* (1Pét 2, 4), az Isten *Küldöttje* (Lk 4, 18). Éspedig nem olyan értelemben „választott” és „küldött”, mint a próféták. Ő Isten végérvényes kinyilatkoztatója és ezért felülmúl minden prófétát. Ezt a Zsidókhöz írt levél igazolja a legjobban: „Miután többféleképpen és különböző módon szólt hajdan Isten a próféták útján az atyákhoz, e végső korszakban Fia által szólt hozzánk” (Zsid 1, 1). Az ő tettei, szavai, egész élete mutatják milyen az Isten, mennyire szeret az Isten és hogy milyen az az ember, akiben tükröződik az Isten (Lk 4, 18. 43; 9, 36; Jn 1, 18; 3, 17, 34; 1Jn 4, 9–14, stb.). Ezért Jézus Krisztus az egyetlen tanítónk, egyetlen pásztorunk, egyetlen főpapunk. A főpap említett feladatai mellett ott találjuk még az áldozatbemutatást is, amit Jézus Krisztus a keresztfán mutatott be.

1) *Egyetlen Tanítónk*: „Tanítónak se hívassátok magatokat, mert egy a ti tanítótok, a Krisztus” (Mt 23, 10). Az ő szavai „örök életet adó tanítás” (Jn 6, 68). Csak ő ismeri igazán az Atyát és mi emberek csak az ő kinyilatkoztatása által ismerhetjük meg az Istent (vö. Mt 11, 27). Jézusnak ez a kinyilatkoztató, tanítói működése hasonlít a próféták közvetítő szerepéhez, de lényegesen meghaladja azt Jézus nemcsak egyes isteni szavakat közölt velünk, hanem egész léte hozzánk intézett isteni szó: az Isten szeretetének megtestesülése.

¹⁵ L'Osservatore Romano, 31 marzo – 1 aprile 1964. Magyar szöveg SZABÓ Ferenc: *Henri de Lubac az Egyházzól*, Róma 1972, 196.

¹⁶ Vö. KEHL, Medard, *Die eine Kirche und die vielen Kirchen*, In: *Stimmen der Zeit* 1 (2001) 11.

2) Jézus élete, tanítása, halála és feltámadása által egybegyűjti az Isten „szétszóródott gyermekeit” (Jn 11, 52). Ő az egyetlen *jó Pásztor*, aki életáldozata által egy akolba gyűjti Isten bárányait (Jn 10, 11–18). A tanítás mellett Jézusnak ez a második hivatala. Ő az, aki „mindenkit magához vonz” (Jn 12, 32) és népének élén halad. Jézusnak ez a szerepe hasonlít az Istentől felkent izraeli királyok közvetítő szerepéhez, de lényegesen felülmúlja azt. Jézus nem földi hatalmi eszközökkel, fegyverrel, erőszakkal egyesíti népét, hanem úgy, hogy halála és feltámadása által az új emberiség központjává lesz, szívünkbe önti szentlelkét, belevonz az Isten iránti és egymás iránti szeretet örvényébe és így kibékít bennünket Istennel, magunkkal, másokkal.

3) Jézusnak ez az egységesítő tevékenysége életének feláldozása által valósul meg. Itt tűnik fel üdvözítő hivatalának egy harmadik oldala: *Jézus papsága*. A Zsidókhoz írt levél nem győzi eléggé hangoztatni, hogy Jézus az újszövetség egyetlen papja. Az ószövetségi zsidó nép törvénye szerint Jézus nem tartozott a papsághoz. Ő nem Lévi törzsből, Áron nemzetségéből származott, hanem Júda törzsből, Dávid házából. Így neki nem volt feladata az ószövetségi áldozati szertartások végzése. De mégis, éppen Jézus volt az, aki bemutatta az egyetlen, tökéletes áldozatot, amelynek az ószövetségi áldozatok csak halvány előképei voltak. Jézus nem állatok vérért áldozta Istennek, hanem saját életét. Így lett ő saját maga az új és örök szövetség egyetlen áldozata (Mk 14, 20–24; Jn 10, 18). Kereszthalála volt az a vértanúság, amely tökéletesen kifejezte nemcsak az Atyaisten szeretetét irántunk (Jn 3, 16), hanem az ember Jézus tökéletes, engedelmes szeretetét is az Atya iránt (Jn 14, 31). Az Isten iránti engedelmes szeretet kifejezése minden áldozatbemutatás végső értelme.

Az *áldozatbemutatás* papi tevékenység. Ezért főpapunk Jézus (Zsid 8, 1; 10, 21). Jézus ebbe a papi hivatalba az Atyaisten iktatta be, ki így szólt hozzá: „A Fiam vagy, ma szültelek”, „Pap vagy mindörökké Melkizedek rendje szerint” (Zsid 5, 5–6; vö. Zsolt 2, 7; 110, 4). Jézus nem emberi családból való származás, vagy valami beiktató szertartás által lett pappá, hanem azért, hogy mint Isten Fia emberré lett: „Áldozatot és ajándékot nem kívántál, de emberi testet adtál nekem. Nem kedves előttem az engesztelő és égőáldozat. Ezért így szóltam: Nézd, megyek, Istenem, hogy teljesítsem akaratomat” (Zsid 10, 5–7). A Teremtés könyvében hirtelen megjelenő és a zsidó nép ősatyját,

Ábrahámot megáldó „pap”, Melkizedek alakja (Ter 14, 17–20) ennek az új Főpapnak előképe.

Jézus áldozatbemutató papságát azáltal gyakorolja, hogy saját életét áldozta fel hivatásának betöltése végett. Így hatolt be a mennybe (Zsid 9, 11. 24) és foglalt helyet az Isten jobbán (Zsid 1, 3; 8, 1), „hogymost Isten színe előtt közbenjárjon értünk” (Zsid 9,24). Így éri el számunkra Jézus azt, amit az ószövetségi papok és áldozataik nem voltak képesek elérni: véglegesen megtisztít bennünket a bűntől és egyesít Istennel (Zsid 1, 3; 9, 26; 10, 18). Ő lett számunkra „az élethez vezető új út” (Zsid 10, 20) és általa léphetünk be az Isten „nyugalmának országába” (Zsid 4, 10–11).

Egyetlen közvetítőnk, Jézus Krisztus hármasságát – tanítói, pásztori, papi – semmi sem fejezi ki jobban, mint az „Úr vacsorája” (1Kor 11, 20). A kenyér és a bor színe alatt újra szemünk elé állítja azt a tényt, hogy „úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy mindaz aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen” (Jn 3, 16). A szentáldozáskor a jó Pásztor saját testével és vérével táplálja bárányait, hogy őbenne mindnyájan „egy testté” váljanak (1Kor 10, 17). Így leszünk mi, akik hiszünk az Isten megtestesült szeretetében, egy testté, egy lélekké, „az egész megváltott emberiség egyetlen áldozatává” (Szent Ágoston).¹⁷

Az üdvösség egyetemes szentsége az Egyház

A Nyilatkozat *hatodik fejezete* kimondja, hogy az Egyház szükséges az üdvösséghez, de a II. Vatikáni Zsinat tanítását megismételve azt is állítja, hogy az „üdvösség egyetemes szentsége”. Amint tudjuk, a II. vatikáni zsinat nem hozott teljesen új tanítást a szentségekről, hanem mint „házigazda, aki kincseiből újat és régít hoz elő” (Mt 13, 52), összegezte és mai formában kifejezte az Egyházzal szóló tanítását: „Az Egyház Krisztusban mintegy szentsége, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének” (LG 1)

Mindenek előtt arra a kérdésre kell válaszolnunk, hogy miféle szentség az Egyház, majd arra keressük a választ, hogy van-e üdvösség az Egyházon kívül és ki tartozik az Egyházhoz.

Az ősegyház értelmezése szerint a szentségek misztériumok, majd a második századtól kezdve sacramentum-nak fordították a latinok. A

¹⁷ NEMESHEGYI Péter, *Isten népének szolgálói*, Róma 1980, 20–23.

kifejezés elsősorban struktúrát jelent: láthatatlan kegyelem megjelenése látható módon (vö. DS 1639), és csak másodsorban alkalmazták az üdv-történet egyes mozzanataira: Isten terve, Krisztus személye, majd a 3. század elejétől az egyházra alkalmazták a misztérium szót. A 4–5. században, amikor Krisztus és az egyház, valamint az egyház és a szentségek egymáshoz való viszonyát elemezték, úgy tartották, hogy az egyház Krisztusnak, az „összszentségnek” (Ursakrament) gyökér-, törzsszentsége (Wurzelsakrament), az egyes szentségek pedig annak életmegnyilvánulásai. Misztérium vagy sacramentum ugyanazt jelentette, és az üdv-történet azon mozzanataira alkalmazták, amelyekben a láthatatlan kegyelem láthatóvá lett. Az újkorban a trienti zsinat szűkítette le a sacramentum kifejezést a hét szentségre¹⁸. A „misztérium” háttérbe szorult és legtöbbszörre az egyház tanításának titokzatos jellegére utalt. A II. vatikáni zsinat az első századokban elfogadott széleskörű és struktúrára utaló értelemben használja újra a sacramentum kifejezést. Köznapi nyelven talán így írhatnánk le a szentség fogalmát: a szentség (misztérium) Isten örök szeretetének megnyilvánulása (jele) emberileg felfogható módon, amint az emberrel személyes kapcsolatot (communio) keres. A szentségek tehát a személyes Isten „életjelei”,¹⁹ Isten megváltói működésének jelei a történelemben.²⁰

Az Egyház tehát misztérium, de csak másodlagos misztérium. Misztérium azért, mert Istentől jön és teljesen Isten szándékainak megvalósítására van rendelve: az üdvösség eszköze. De csak azért lehet ez, mert teljesen Krisztusnak van alávetve, vagyis egyedül Krisztus által kapja a létet, az értéket, a hatékonyságot. VI. Pál pápa ezt akarta kiemelni 1964-ben első körlevele első szavaival: *Ecclesiam suam* (Egyházát Krisztus...). Ugyanezt tette a zsinat második ülészakát megnyitó beszédében, olyan hangsúllyal, hogy ez meglepte egész hallgatóságát: „E gyülekezetben ne világítson semmi más fény, egyedül

¹⁸ A szentségek számát illetően a protestantizmusban is némi ingadozás figyelhető meg. Eleinte a bűnbánatot és az ordinációt is szentség néven emlegették, míg aztán Luther „Az Egyház babiloni fogságáról” szóló iratában kettőt fogadott el a „kifejezett krisztusi rendelés elve szerint”: keresztség és úrvacsora. Vö. Dr. TÖRÖK I., *Dogmatika*, 449.

¹⁹ Vö. BABOS István, *Az Egyház: Krisztus szentsége*, In: Szolgálat 20 (1973) 29–35.

²⁰ A Heidelbergi káté meghatározása szerint a szentségek: „látható szent jegyek és pecsétek, melyeket Isten a végre szerzett, hogy ő az ezekkel való élés által, az evangélium ígérését velünk annál inkább megértesse és megpecsételje; tudniillik, hogy ő, Krisztusnak a keresztfán való egyetlenegy áldozatáért, ingyen kegyelemből, bűnbocsánatot és örök életet ajándékozik minékünk.” (66. k.). Dr. TÖRÖK I., *Dogmatika*, 450.

Krisztus, a világ világossága; semmi más igazság ne foglalja le értelmünket az Úr szavain kívül, aki egyedüli Mesterünk stb.”²¹

Le kell szögeznünk, hogy nem az Egyház üdvözít. Az egyedüli üdvözítő Jézus Krisztus, aki az üdvösség oka, forrása, kezdte és útja. De az Egyház teljes mértékben a krisztusi üdvösség szolgálatában áll. Már Jézus is ilyen értelemben adott küldetést és felhatalmazást tanítványainak; ő, aki azt jött „keresni és üdvözíteni, ami elveszett” (Lk 19, 10). Azonban más volt Jézus, mások a tanítványai, de küldetésüknek egy volt a célja: hirdetni az evangéliumot az üdvösség érdekében. Olyannyira közös lett a cél, hogy Jézus ki merete mondani: „Aki titeket hallgat, engem hallgat” (Lk 10, 16; vö. Mt 18, 18; Jn 20, 23). Az ősegyház az apostolokban és azok munkatársaiban látta ennek a közös küldetésnek a megtestesítőit. „Krisztus követésében járunk – írja Szent Pál apostol – Isten maga buzdít általunk” (2Kor 5, 20), és „Úgy tekintsenek bennünket, mint Krisztus szolgáit és Isten misztériumainak sáfárait” (1Kor 4, 1). Azonban az Egyház missziós parancsa nemcsak egyesek számára kötelező, hanem minden világinak is feladata az „apostolkodás” (vö. LG 33).

Extra ecclesiam nulla salus

Az Egyházzal kapcsolatban újra meg újra felvetődik a kérdés a nem-keresztények és nem-katolikusok üdvösségét illetően. Hosszú és összetett története van annak a tanításnak, mely szerint „*az egyházon kívül nincs üdvösség*”, s ennek hiányos ismerete könnyen félreértésre adhat alkalmat. A kinyilatkoztatás szerint Krisztus az emberiség egyetlen megváltója, aki az üdvösség szükséges eszközeként Egyházat alapított, hogy rajta keresztül az emberek eljussanak a Jézusban való hitre, és az ő nevében megkeresztelkedjenek. Ez a krisztológiai nézőpont azonban nem zárja ki az üdvösségből azokat, akik nem ismerik Krisztust és az Egyházat, de őszintén keresik Istent és a jót akarják tenni. A II. vatikáni zsinat tanítása (vö. LG 16) nagy segítséget jelent az elmélet értelmezésében, mely a személyes bűn súlyát emeli ki, vagy amikor az üdvösség és a kárhozat kérdését magyarázza. De most egyelőre nézzük röviden a téma forrását és a régmúltat.

Szent Ciprianusszal kezdődött az egyházhoz való tartozás szempontjából az üdvösség kérdésének megítélése, mely az üdvözülés

²¹ SZABÓ Ferenc, *Henri de Lubac az Egyházzal*, Róma 1972, 126.

lehetőségét egyedül az Egyház tagjai számára tartotta fenn,²² „Extra Ecclesiam nulla salus”, azaz Egyházon kívül nincs üdvösség.²³ Kartágói Szent Cipriánusznak ez a mondata (Ep. 73 ad Jub 21) hosszú évszázadokig meglehetősen szűkre szabta az üdvözülés lehetőségét. Még szigorúbbá tette ezt az elvet Szent Ágoston tanítványa Ruzspei Fulgencius (+ 532) (De fide 38, 79k), akivel a Firenzei Zsinat (1442) a koptokkal és az etiópokkal való egyesülés reményében érvel: „... aki nincs a katolikus Egyházban, nemcsak a pogányok, hanem a zsidók, vagy eretnekek és szakadárok sem, nem lehet részese az örök életnek, hanem az örök tűzre fognak kerülni (...), kivéve, hogyha életük befejezése előtt az Egyházhoz csatlakoztak” (DS 1351)

Hogyan egyeztethető össze ez a kijelentés az újszövetségi misszionárius vallomásával: „Azért fáradunk és küzdünk, mert bízunk az élő Istenben, aki minden embernek, elsősorban a hívőknek, üdvözítője” (1Tim 4, 10). Vagy hogyan illik a firenzei kijelentés Szent Ireneusz tanításához, amely szerint „Isten azoknak is üdvözítője lehet, akik az úttól távol születtek” (AH. II. 4.) és „a Logosz láthatatlan jelenléte mindenhova kiterjed; általa minden az üdvtörténet hatása alatt áll és Isten Fia (...) minden dologra rányomta a kereszt pecsétjét” (Demonstr. 34).

A dogmafejlődés szemszögéből érdemes megjegyezni, hogy IX. Piusz 1863-ban megpróbálta mindkét tételt fenntartani, és pedig egy olyan nyilatkozatában, amelynek tárgya a vallási közömbösség volt („*Quanto conficiamur moerore*”). Ezért továbbra is azt állítja, hogy „senki a katolikus Egyházon kívül nem üdvözülhet”, sőt még a római pápától elszakadt hívőket is kizárja az üdvösségből (vö. DS 2867). Ez a kijelentés nagyon keménynek tűnnek, ha nem adódnék mentség: „*legyőzhetetlen tudatlanság*” miatt, de követik a természeti törvényt és annak követelményeit, melyeket Isten mindenkinek a szívébe vésett bele, továbbá becsületes és helyes módon él, akkor részesülhet az örök

²² CIPRIANUS, *De Ecclesiae Catholicae Unitate*, nn. 6 et 14; AGUSTINUS, *Ep.* 141, 5, PL 33, 579; *Ep.* 185, 42, PL 33, 811; *Ep.* 185, 50, PL 33, 815; In: FRANCIS A. SULLIVAN: *Noi crediamo la Chiesa*, Casale Monteferrato 1990, 115–124.

²³ Hasonló módon gondolkodott Kálvin is ebben a kérdésben: „Nincs más út az életre, mint az, ha az egyház mint anya hordoz bennünket méhében, ha ez hoz világra, ha ez táplál, őriz és oltalmaz bennünket mindaddig, míg csak halandó testünket levetkezve, hasonlók nem leszünk az angyalokhoz... Ennek kebelén kívül semmiféle bűnbocsánatot, semmiféle üdvösséget nem remélhetünk.” (Inst. IV 1, 4) In: DR. TÖRÖK I., *Dogmatika*, 384–385.

életben, mivel Isten jósága nem tűri, hogy ártatlanok bűnhődjenek (vö. DS 2866). Először tehát boldog IX. Piusz pápa vezette be az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásaiba ezt az enyhítő kifejezést.²⁴

A II. vatikáni zsinat túl akar jutni ezen a könnyen kétarcúnak tűnhető állásponton. Két oka is volt erre: az *egyik*, visszatérni a forrásokhoz (szentírás, szentatyák), a *másik* az idők folyamán jobban megismerte a nem katolikus egyházak és a nem keresztény vallások értékeit. Így a zsinat a következő módon fogalmazta meg tanítását: „A szentírás és a hagyomány alapján azt tanítja, hogy ez a földön vándorló egyház szükséges az üdvösségre. Mert egyedül Krisztus a közvetítő és az üdvösség útja, ő pedig számunkra jelenvalóvá az ő testében lesz, ami az egyház.” (LG 14)

A krisztusi hit szempontjából magától értetődik, hogy Krisztus az „üdvösség útja”. Amennyiben tehát az Egyház Krisztus teste és megjelenésének helye, „szükséges az üdvösséghez”. Ezen kívül Jézus is kijelentette: „szükség van a hitre és a keresztségre” (vö. Mk 16, 16; Jn 3, 5), s ezzel azt is hangsúlyozta, hogy az egyház is szükséges, „hiszen a keresztségen mint ajtón át az egyházba lépnek be az emberek.” (LG 14)

Ebből két következmény vezethető le. Az *első* „nem üdvözülhetnek azok, akik nem akarnak belépni az egyházba, vagy nem akarnak megmaradni benne, noha jól *tudják*, hogy Isten Jézus Krisztus által az üdvösség szükséges intézményének alapította meg a katolikus egyházat” (LG 14). A *második* következmény: „nem üdvözül, aki beépül ugyan az egyházba, de nem tart ki a szeretetben, és így 'test szerint' megmarad ugyan az egyház kebelében, 'szíve szerint' azonban nem” (vö. Szent Ágoston: *Bapt. C. Donat.* 5, 28, 39. LG 14). A kijelentés világos. Az üdvösséget semmiképpen sem biztosítja az Egyház kötelékeihez való formai hozzátartozás. A követelmény: személyes döntés, tudatos és szabad állásfoglalás a Jézus Krisztusban felkínált üdvösség útja mellett vagy ellen. Még egy másik fontos követelmény: nem csupán igaz hit kérdése az üdvösség, hanem valóságos szereteté is. Nem elég ajakkal vallani: „Uram, Uram”, hanem gyakorolva az Isten-ember-szeretetet, követni is kell Krisztus Istenét (vö. Mt 25).

A zsinat figyelme kiterjed a nem katolikus keresztény testvér-egyházakra és kijelenti: azoknak hit- és imaélete is „eszköz az üdvösség elnyeréséhez” (vö. UR 3 és vö. LG 15). Krisztus Lelke termékenyíti meg és teszi az „üdvösség eszközévé” (UR 3). Aztán a zsidó, a

²⁴ Vö. GÁNÓCZY Sándor, *Az Egyház*, Róma, 1980, 105–106.

mohamedán (LG 16), a hindu és buddhista (NA 2) vallásokat veszi tekintetbe, és nyomatékkal hangoztatja „A katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami ezekben a vallásokban *igaz és szent*” (NA 2). De hogyan lehet valami igaz és szent anélkül, hogy üdvözítő hatása is lenne? Erre azt válaszolhatjuk, hogy a katolikus keresztény Egyház „szervezetén kívül is megtalálható a megszentelődés sok eszköze és sok igazság” (LG 8). Végül a jóakarató ateisták tömege jelenik meg a zsinat látókörében: „Még azoktól sem tagadja meg az isteni Gondviselés az üdvösségre szükséges támogatást, akik önhibájukon kívül nem jutottak el az Isten kifejezett ismeretére, de – éppen nem az isteni kegyelem nélkül – iparkodnak becsületesen élni. Mert ami jó és igaz van náluk, azt az evangéliumra való előkészületnek értékeli az egyház, és az Isten adományának tartja.” (LG 16).

Világosabban fogalmazva elmondható: Isten az Egyház kötelékén kívül is üdvözít, mint ahogy már az apostolok idejében is megelőzte nem egyszer a Szentlélek a keresztség kiszolgáltatását (vö. ApCsel 10, 44–48). Mindebből az is következik, hogy az Egyház szükségessége nem abszolút, feltétlen, kivételt nem ismerő, még ha Isten akaratából egy valóságos szükségesség és hasznosság az üdvösség útján. De helytelen okoskodás lenne, ha ebből azt következtetnénk, hogy az emberiségben mindenféle „névtelen kereszténységet” találhatunk, vagy más kifejezéssel: mindenütt jelen van valamiféle „implicit kereszténység”, és az apostoli igehirdetés szerepe csupán az lenne, hogy ezt az implicit kereszténységet lényeges változtatás nélkül explicitté (kifejezetté és öntudatossá) tegye, mintha Jézus Krisztus kinyilatkoztatása nem lenne más, mint annak a napfényre hozása, ami már mindig is létezett burkoltan.²⁵

Ki tartozik az Egyházhoz?

Az Egyházhoz való tartozás kérdésében a II. vatikáni zsinat nem az intézményes kötelékeket helyezi előtérbe²⁶, hanem az Isten népének „szeretet-közösségét”, melyben a Lélek karizmái fejtenek ki döntő hatást és teszik a közösséget egyetemessé, katolikussá. Az Egyházhoz való „hozzátartozás” és „hozzárendeltség” különböző fokozatait ilyen felekezetfeletti értelemben használja a zsinat. A séma itt is koncentrikus: „Az Isten népének ebbe a katolikus egységébe (...) minden

²⁵ SZABÓ Ferenc, *Henri de Lubac az Egyházzól*, Róma 1972, 192.

²⁶ A protestáns dogmatika meglátása szerint Róma az intézményre teszi a hangsúlyt, az egyház krisztusi alapítását és az apostoli utódlást hirdeti, míg a szekták az egyéni megtérést és a hitbéli közösséget szorgalmazzák. Vö. Dr. TÖRÖK, *Dogmatika*, 385.

ember meg van híva. Különféle módon, de ehhez az egységhez *tartoznak* vagy ehhez vannak *rendelve* mind a katolikus hívők, mind Krisztus más hívei, mind pedig általában az összes emberek, akiket az Isten kegyelme meghívott az üdvösségre” (LG 13).

Ez a jól kimért, de igen nagy fontosságú megfogalmazás a nyitánya a 14–17. pontokban foglalt, ökumenikus szempontból igen jelentős zsinati tanításnak. Amint ez ismeretes, a zsinati skémához viszonyítva ezek a pontok képezik a legfontosabb újságot a konstitúció szövegében. Maga VI. Pál pápa készítette elő ennek az újításnak az útját a zsinat második ülészsaka megnyitásakor mondott beszédében (1963. szept. 29.), amikor többek között kijelentette, hogy „elszakadt testvéreink is (fratres dis-iuncti) arra vannak hivatva, hogy teljesen az Egyházhhoz tartozzanak (ad plene adhaerendum). A zsinat a teljes beépülés feltételeit így fogalmazza meg: „Az egyház közösségébe azok *épülnek be teljesen*, akik Krisztus Lelkét hordozva magukban, elfogadják az egyház egész rendjét és az üdvösségnek az egyházban létesített minden eszközét; és a hitvallás, a szentségek, az egyházkormányzat és az egyházi közösség kötelekei által, vagyis látható szervezettségén át kapcsolódnak össze Krisztussal, aki az egyházat a pápán és a püspökökön át kormányozza” (LG 14).

A hitújoncokat, vagyis a keresztség szentségére készülő „katekuménokat”, „óhajuk” köteleke fűzi az egyházhhoz. Azután a nem katolikus keresztyének következnek, akiről tudja az egyház, hogy „a kapcsolatok sok szála köti össze azokkal, akik megkeresztelkedtek ugyan, keresztyének, de nem vallják a teljes hitet, vagy nem tartják fenn az egységet, a közösséget Péter utódával” (LG 15). Végül pedig beszél a zsinat azokról, akik „még nem fogadták el az evangéliumot”, de Isten népéhez vannak rendelve. Az első ezek között „az a nép, amely a szövetségeket és az ígéretekot kapta, és amelyből Krisztus test szerint származik (vö. Róm 9, 4–5)” (LG 16). A zsidók után még a mohamedánokat említi kifejezetten a zsinat, majd pedig a jóhiszemű agnosztikusokat.

Ha mindenki valamilyen formában az Egyházhhoz tartozik és részesül az üdv adományában, akkor jogosan kérdezhettük, mire szolgálnak még a missziók? Ezen a ponton a konstitúció válasza nem egyértelmű. Először is egy régi érvet hoz fel: sok esetben a pogányok között a tévedés, a gonoszság és a bálványimádás áldozata lesz mindaz a jó és igaz, ami az emberekben mint Isten teremtményeiben szunnyad. Itt a misszióknak mentő szerepe lehet. De aztán egy sokkal pozitívabb gondolatot fűz hozzá: az egyház Krisztus akaratóból a küldöttek

egyháza, az evangéliumot hirdető egyház lehet (LG 17; vö. Jn 20, 21; Mt 28, 18–20). Ezért kiláltott fel Pál apostol: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!” (1Kor 9, 16). Tehát nem egy külső körülmény, hanem legbensőbb természete miatt hivatott missziós tevékenységre az Isten népe. Nem az a döntő érv, hogy aki a bárkán kívül marad, az az özönvíz áldozatává válik, hanem sokkal inkább az, hogy Isten népe tudatában van a kincsnek, amely neki adatott és azt a Lélek indítására másokkal is meg akarja osztani.²⁷

Hittani Kongregáció nyilatkozata nem csupán egyetértést és örömet váltott ki a közvéleményben, hanem nyugtalanságot, csalódást, sőt éles tiltakozást is. A reakciók, melyeket a hírközlési eszközök felnagyítottak, részben a stílust, ill. a nyelvezetet kifogásolták, részben pedig a katolikus Egyházat azzal a váddal illették, hogy ezzel a nyilatkozattal fékezi az ökumenizmust, lebecsüli a többi vallást. Nagyon leegyszerűsítve, rendkívül gyorsan az a nézet terjedt el, hogy Róma most ismét visszatér a kirekesztő magatartáshoz, mivel azt gondolja, hogy ő az *igazság egyetlen birtokosa*, amikor más keresztény felekezeteket, vallásokat a saját nézőpontjából értékeli. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy éppen a zavaros tanok és körülmények sürgették az Egyházat önvizsgálatra és önismeretének a kinyilvánítására. A katolikus Egyház önértelmezése nehezen választható el a többi valláshoz és keresztény közösséghez fűződő viszonyának kérdésétől, amiként fordítottja is áll: a párbeszéd előfeltétele a résztvevők kiinduló pozíciójának tisztázása. Ez szerintem nem intolerancia vagy más vallások leértékelésének jele, hanem annak megerősítése, hogy a vallásközi dialógusból nem mellőzhető az igazság kérdése.

---

²⁷ GÁNÓCZY Sándor, *Az Egyház*, Róma 1980, 103–110.